

DE OPRICHTERS VAN GROEN LINKS

Voorlopig verslag van een enquête onder de leden van het congres van Groen Links op 24 november 1990

A.P.M. Lucardie, W.H. van Schuur en G. Voerman

Inleiding

Op 24 november 1990 werd in Den Haag het oprichtingscongres gehouden van Groen Links. Voor het eerst waren leden van CPN, PPR, PSP, EVP en van de Vereniging Groen Links gezamenlijk bijeen om de organisatorische vorm van hun nieuwe politieke onderkomen vast te stellen. Ondersteund door het DNPP zijn door het Sociologisch Instituut van de Rijksuniversiteit Groningen de aanwezigen op dit congres geënquêteerd met betrekking tot hun sociale achtergronden en ideologische opvattingen. Met dit onderzoek wordt het Nederlandse deel van het Europese 'Middle-Level Elites Project' (Middenkaderproject) weer opgenomen. In 1978 en 1979 werden de middenkaders, dat wil zeggen de partijactivisten van PvdA, CDA, VVD en D66 geënquêteerd die aanwezig waren op de landelijke congressen van deze partijen.¹

Dit onderzoek van het Groen Links congres zou in het bijzonder inzicht kunnen verschaffen in de wijze waarop (politieke) fusieprocessen verlopen. Over de drie grote fusies in de Nederlandse politiek waarbij drie in de Staten-Generaal vertegenwoordigde partijen waren betrokken - de Vrijheidsbond in 1921, de Partij van de Arbeid in 1946 en het Christen-Democratisch Appèl in 1980 - is alleen *post-factum* onderzoek verricht.² Voor de eerste maal is er nu gelegenheid dit proces *in facto* waar te nemen. Afgezien van dit eerste congres van Groen Links hopen we daartoe verder de opheffingscongressen van achtereenvolgens PSP, PPR, EVP en CPN te enquêteren, alsmede het eerste daaropvolgende congres van Groen Links.

De theorievorming over fusieprocessen lijkt over het algemeen nogal bescheiden, zeker in de politicologie. Bedrijfskundigen en organisatie-sociologen hebben daar meer aandacht aan besteed.³ Aan hun onderzoek kunnen enkele hypothesen ontleend worden, die aangepast aan de omstandigheden van politieke partijen richting geven aan ons onderzoek. In dit artikel worden slechts de belangrijkste hypothesen belicht. Ten eerste: partijen zullen sneller fuseren naarmate de deelnemende organisaties homogener zijn met betrekking tot hun 'organisatiecultuur', ideologie en sociale achtergronden. Ten tweede:

fusies ontstaan meestal naar aanleiding van (waargenomen) dreigingen uit de omgeving; bij politieke partijen zal vooral het electoraal vooruitzicht doorslaggevend zijn.

Aan de hand van deze hypothesen wordt hieronder een verslag gegeven van de ruwe uitkomsten van de enquête onder de congresgangers van Groen Links. Deze rapportage draagt een voorlopig karakter, aangezien de uitkomsten nog moeten worden geschoond. Bovendien zijn nog niet alle antwoorden op de vragen gecodeerd. Van hypothesetoetsing kan hier dan ook nog geen sprake zijn, hooguit van een eerste verkenning. Voorafgaand aan de presentatie van de gegevens zal eerst beknopt de voorgeschiedenis van Groen Links worden uiteengezet.

1. Totstandkoming Groen Links

In mei 1989 kwam het samenwerkingsverband Groen Links tot stand, waarmee CPN, PPR, PSP en onafhankelijken deel zouden nemen aan de Tweede Kamerverkiezingen in september. Op de valreep werd de EVP bij dit akkoord betrokken. Aan deze overeenstemming was een lange weg vooraf gegaan.⁴ Aan het begin van de jaren zeventig trokken Communisten, Radicalen en Pacifisten op landelijk niveau gescheiden op. Na 1977, als gevolg van de dramatisch slecht verlopen Kamerverkiezingen, kwam het punt van samenwerking voorzichtig op de agenda. De discussie hierover die mede onder invloed van de opkomende sociale bewegingen werd gevoerd, riep binnen de betrokken partijen grote weerstand op. Aanvankelijk kwamen PPR, PSP en CPN niet verder dan lijstverbindingen. In 1984 namen zij onder de vlag van het 'Groen Progressief Akkoord' gezamenlijk deel aan de Europese Verkiezingen. Pogingen om in 1986 met een dergelijke lijst de Kamerverkiezingen in te gaan, strandden op een onwillige PSP. Hoewel de partijen (inclusief de EVP) nog wel een lijstverbinding overeen kwamen, "sukkelden (zij) afzonderlijk naar de electorale slachtbank van mei 1986".⁵ De gevolgen waren nog rampzaliger dan die van 1977. CPN en EVP verdwenen uit de Tweede Kamer; de PSP verloor twee van haar drie zetels. Dankzij de lijstverbinding had de PPR haar twee zetels kunnen behouden.

Paradoxaal genoeg gaf de zware nederlaag niet het startsein tot toenadering. Nadat de wonden eenmaal waren gelikt, nam het vertrouwen in eigen kunnen bij de CPN en de PPR weer toe. Uitgerekend de PSP, die eerder vergaande electorale samenwerking had getorpedeerd, nam in 1989 het initiatief om te komen tot een gezamenlijke verkiezingsactie bij de landelijke verkiezingen die voor 1990 gepland waren. Na enkele gespreksrondes leken de onderhandelingen al weer vast te zijn gelopen.

Mede door het voortijdige aftreden van het kabinet-Lubbers werd echter alsnog een doorbraak bereikt. Bij de Kamerverkiezingen deed Groen Links het betrekkelijk goed: men behaalde zes zetels, drie meer dan het aantal dat de partijen drie jaar eerder op eigen kracht hadden behaald. Procentueel viel de groei van 3,3% naar 4,1% echter wat tegen. Na de Kamerverkiezingen werd de organisatorische opbouw van de nieuwe politieke formatie ter hand genomen.⁶ Op 28 oktober 1989 werd de Vereniging Groen Links opgericht (in het onderstaande aangeduid als VGL), die de rechtstreekse leden van het samenwerkingsverband organiseerde. Partijorganen, nevenorganisaties en dergelijke werden na verloop van tijd ineen geschoven. In de zomer van 1990 was het dubbellidmaatschap ingevoerd. Leden van de constituerende partijen traden massaal toe tot de Vereniging Groen Links.⁷ Het sluitstuk van dit proces vormde het eerste congres van Groen Links op 24 november 1990 in Den Haag, waar de partij Groen Links formeel werd opgericht.

2. Congres Groen Links op 24 november 1990 te Den Haag

De besluitvorming op dit eerste congres vond plaats volgens het 'one man, one vote' principe, waardoor elk geregistreerd lid stemgerechtigd was. Op basis van dit systeem wees het congres de kandidaten voor de Eerste Kamer aan, koos het een partijbestuur en stelde het de statuten en huishoudelijke reglementen vast. Met dit laatste kwam meteen een einde aan het beginsel van de 'directe democratie'; het congres besloot dat voortaan een Groen Links congres moest worden samengesteld uit afgevaardigden van de afdelingen. Aan een beginselprogramma werd nog niet begonnen; het manifest dat eerder in 1990 was verschenen en dat daarvoor de basis had moeten vormen werd te licht bevonden (zie hiervoor ook de Kroniek in dit Jaarboek).

Voor dit eerste Groen Linkse congres hadden ongeveer 1.000 leden zich laten inschrijven. Hiervan waren circa 270 leden afkomstig van de VGL, 260 van de PPR, 220 van de CPN, 220 van de PSP en naar alle waarschijnlijkheid niet veel meer dan 30 van de EVP.⁸ Niet iedereen verscheen op het congres; uiteindelijk kwamen een kleine 800 - geregistreerde - leden, opdagen.

Van de 760 uitgedeelde vragenlijsten hebben tot nog toe 482 deze ingevuld en geretourneerd. Van deze 482 respondenten behoorde 30% tot de PPR (145 personen); 23% tot de PSP (111 personen); 23% tot de CPN (111 personen); 20% tot de VGL (94 personen) en 4% tot de EVP (20 personen) - één respondent liet de vraag naar het partijlidmaatschap onbeantwoord. Opmerkelijk hierbij is de aanzienlijke ondervertegenwoordiging onder de respondenten van leden van de VGL vergeleken met de eerste inschrijving vóór het congres.*)

De enquête was uiteraard anoniem - de vragenlijsten werden bovendien niet door de enquêteurs gecodeerd, om elke persoonlijke herkenning te vermijden. De representativiteit van de respons kan moeilijk aangetoond worden. Een indruk geeft wel de regionale herkomst van de congresgangers van Groen Links, die namelijk vergeleken kan worden met de spreiding van het ledenbestand over het land. Met uitzondering van Drente bleken de noordelijke en oostelijke provincies licht onderbedeeld. Utrecht en Zuid-Holland daarentegen bleken iets sterker vertegenwoordigd, terwijl het aantal congresgangers afkomstig uit Noord-Holland en de zuidelijke provincies wel ongeveer in overeenstemming was met het aandeel van het ledenbestand aldaar. Met betrekking tot het partijlidmaatschap en de regionale spreiding van de respondenten lijkt de enquête derhalve globaal wel representatief te zijn.

3. Achtergronden congresgangers: sociale homogeniteit

Volgens de eerste hypothese zouden partijen sneller fuseren naarmate zij sociaal en ideologisch homogener zijn. Nu lijkt het fusieproces van Groen Links inderdaad vlot te verlopen, zoals hierboven werd beschreven. Wat betreft hun persoonlijke en sociale achtergronden vormen de respondenten van de verschillende partijen naar verwachting een tamelijk homogeen gezelschap.

leeftijd

Wat betreft hun leeftijd is dit minder het geval (zie tabel 1). Terwijl dertigers de helft van het PSP-contingent uitmaakten, behoorde slechts 30% van de PPR-leden tot die leeftijdsgroep. Van alle respondenten was 40% in de jaren vijftig geboren; 19% van alle respondenten was jonger dan 30 jaar. De VGL liet in deze leeftijdsgroep met 31% de 'gevestigde' partijen ver achter zich. Daarentegen was de VGL het minst vertegenwoordigd in de categorie ouder dan 50. Opvallend was de vergrijzing bij de EVP (50% in deze groep). Bij de PPR leken de ouderen eveneens goed vertegenwoordigd.

*) Vanwege het kleine aantal leden van de EVP dienen conclusies betreffende deze groep met de nodige reserves te worden gezien.

Tabel 1. Leeftijd

Geboren:	VGL	CPN	EVP	PPR	PSP	Totaal
Voor 1940	9	15	50	27	12	18
1940-'49	18	20	20	26	23	22
1950-'59	42	47	10	30	51	40
1960 of later	31	19	20	17	14	19
Totaal	100%	101%	100%	100%	100%	99%

N=474

sekse

Eén van de drie congresgangers was een vrouw. Vergeleken met de uitkomsten van het onderzoek naar het middenkader van de vier grote partijen aan het einde van de jaren zeventig zijn vrouwen bij Groen Links beter vertegenwoordigd. Toentertijd was op het congres van D66 één van de vier leden een vrouw.⁹ Het aandeel vrouwen in het PPR-smaldeel op het congres was met 37% het grootst. De verhouding onder de PSP- en CPN-leden komt behoorlijk overeen met de balans op de congressen van deze partijen die in het midden van de jaren tachtig zijn gehouden.¹⁰ De EVP was wat de vrouwelijke leden betreft het slechtst vertegenwoordigd.

levensbeschouwing

Een meerderheid van alle onderwaagde congresgangers rekende zichzelf niet tot een erkend kerkgenootschap of levensbeschouwing. Een uitzondering vormden - zoals verwacht - de EVP-ers, waarvan 60% Gereformeerd bleek te zijn en 20% Nederlands Hervormd. Tot deze twee kerken behoorde ook 24% van de onderwaagde PPR-leden. Katholieken maakten overal een kleine minderheid uit, van 1% bij de CPN tot 11% bij de PPR.

opleiding

In het algemeen waren de ondervraagde congresgangers van Groen Links hoog opgeleid: 33% had hoger beroepsonderwijs gevolgd en 48% een universitaire opleiding (of was daar nog mee bezig) (zie tabel 2). In totaal bleek daarmee meer dan 80% van de respondenten hoger opgeleid, hetgeen vergeleken met het middenkader van andere partijen zeer veel is. Tien jaar geleden was de helft van het D66-kader universitair geschoold en had 20% een HBO-diploma behaald. Bij de VVD bedroegen deze percentages 43% resp. 26%.¹¹ Op het Groen

Links congres spanden de respondenten afkomstig uit de PSP de kroon: 60% van hen had een academische graad. Ten opzichte van het onderzochte congres van de PSP in 1984 betekent dit een aanzienlijke vooruitgang: toen gaf ruim een derde van de ondervraagde afgevaardigden op de universiteit met goed gevolg te hebben bezocht. Overigens zijn over de hele Unie genomen de respondenten van de constituerende partijen van Groen Links in gelijke mate hoog opgeleid; wel varieert de onderlinge verhouding tussen HBO-ers en academici per partij enigszins.

Onder de academici waren de sociale wetenschappers het sterkst vertegenwoordigd (42%). Ruim tien jaar eerder vormden zij meer dan een derde van de afgestudeerde PvdA-afgevaardigden, terwijl zij bij de VVD amper voorkwamen. Opvallend is dat de PSP met 55% ruim boven het Groen Linkse gemiddelde ligt, op korte afstand gevolgd door leden van de VGL. De ondervraagde leden van de PPR zijn behoorlijk gespreid over de faculteiten en hogescholen. Op de tweede plaats komt de studie letteren. Derhalve voeren de alfa- en gammawetenschappen onder de respondenten de boventoon. De exacte wetenschappen daarentegen zijn amper aanwezig. Over veel medici lijkt Groen Links ook niet te beschikken.

Tabel 2. Opleiding

	VGL	CPN	EVP	PPR	PSP	Totaal
Lagere (Basis-) school	0	0	0	1	1	1
VGLO/LEAO/LAVO	0	0	0	1	0	0
LBO/HuishoudSchool	1	5	0	1	2	2
MULO/MAVO	4	7	15	5	3	5
HAVO/MBO/MMS/VHBO	8	5	0	7	9	7
HBS/Gym-nasium/VWO	5	5	5	5	4	5
HBO/MO	34	32	45	39	23	33
Universiteit	47	47	35	41	60	48
Totaal	99%	101%	100%	100%	102%	101%

N=478

beroep

Ook bij de beroepsmatige werkzaamheid van de Groen Linkse congresgangers tekent zich een duidelijk patroon af (zie tabel 3), dat vanzelfsprekend nogal wat overeenkomsten vertoont met het opleidingsprofiel. Ruim 70% van de respondenten had een betaalde baan; waarvan een derde in (semi-)overheidsdienst (inclusief het onderwijs). De constituerende partijen doen in dit opzicht weinig voor elkaar onder. De

onderlinge variatie is iets groter in de dienstverlenende sector, waar door de bank genomen een kwart werkzaam is. In de landbouw en visserij lijkt Groen Links weinig wortel, te hebben geschoten; slechts twee congresgangers (dus minder dan 1%) waren in deze sector actief. In de industriële branche staan de zaken er nauwelijks beter voor: slechts 5% vond hier emplooi. Ook in het CPN- bestanddeel is het industriële element miniem vertegenwoordigd waarmee de lijn van de afnemende representatie van de blauwe boordenwerkers die de communistische partijcongressen sinds 1970 vertonen, lijkt te worden doorgezet.

Deze uitkomsten schragen de bewering dat de aanhang van Groen Link vooral gevonden moet worden in de nieuwe middenklasse, die het brood, verdient in de sterk geëxpandeerde sectoren van overheid en dienstverlening.¹² De industriële sector - ooit de recruiteringsbasis bij uitstek van linkse partijen - lijkt als zodanig te hebben afgedaan. Wat dat betreft lag het proletarische gehalte van het PvdA-middenkader aan het einde van de jaren zeventig aanzienlijk hoger dan dat van het huidige Groen Links: 14% van de sociaal-democratische afgevaardigden werkte in de primaire of secundaire sector, tegen 6% van de Groen Linkse congresgangers. Overigens kan het middenkader van de PvdA in het afgelopen decennium ook wel minder proletarisch zijn geworden.

Tabel 3. Beroep

	VGL	CPN	EVP	PPR	PSP	totaal
Landbouw, visserij	1	0	0	1	1	1
Industrie	8	5	0	7	2	5
Handel, transport	4	3	7	6	2	4
Dienstverlening	20	23	13	28	27	24
Vrije beroepen	7	5	13	3	11	6
(Semi-)overheid	26	30	20	24	28	26
Onderwijsgevend	9	10	13	16	7	11
Onderwijs volgen	5	5	13	5	3	5
Anders	21	21	20	12	17	17
Totaal	101%	102%	99%	102%	101%	99%

N=390

regionale herkomst

Zoals reeds gesteld, is de regionale spreiding van de respondenten niet geheel evenwichtig geweest. Iets meer dan 60% van hen was afkomstig uit Utrecht, Noord- en Zuid-Holland, terwijl 55% van het ledenbestand in deze provincies woonachtig is (en zo'n 52% van de degenen die bij de Tweede Kamerverkiezingen van september 1989 op Groen Links hebben gestemd). De 'randstedelijke dominantie' blijkt het sterkst bij de

EVP (75%) en bij de VGL (67%). Bij de CPN kwam 63% uit de drie westelijke provincies. Hiermee zet de relatieve 'emancipatie van de periferie' in deze partij zich voort.¹³ Relatief gezien was de PPR met 55% nog het minst sterk vertegenwoordigd in de Randstad.

partijlidmaatschap

Ruim de helft van de ondervraagde leden van PSP, CPN en PPR bleek in de jaren zeventig te zijn toegetreden tot hun partij. Een derde van de respondenten maakt globaal genomen deel uit van de lichting van de jaren tachtig. De oude garde leek er in de besluitvorming op het eerste Groen Linkse Congres in de ruim zeventigjarige CPN en in de van 1957 daterende PSP amper nog aan te pas te komen.

De meerderheid van de Communisten die op dit congres meebeslisten over de toekomst van zowel Groen Links als - indirect - hun eigen partij, was in de jaren zeventig lid van de CPN geworden. Naar alle waarschijnlijkheid maakten zij deel uit van de golf studenten en welzijnswerkers, die de CPN aan het begin van de jaren zeventig overspoelde. Samen met de lichting van de jaren tachtig domineerden zij de communistische inbreng; van de oude gestaalde kaders die in de jaren veertig of tijdens de Koude Oorlog waren toegetreden was nog slechts een schim aanwezig.

Ruim een kwart van alle respondenten bleek deel uit te maken van een plaatselijk Groen Links bestuur; bijna evenveel waren (ook) lid van het afdelingsbestuur van de eigen partij. Ongeveer 17% was lid van een gemeenteraad - dat betekent dat 22% van alle Groen Linkse raadsleden de vragenlijst hebben ingevuld. Van de 31 Groen Linkse statenlieden werden er 9 op het congres geënquêteerd (dus 29%), van de 11 parlementariërs uit Den Haag en Straatsburg 5 (45%).

4. Ideologische verschillen en overeenkomsten

Hierboven bleek dat het middenkader van Groen Links (voor zover het de vragenlijst op het eerste congres invulde) vrij homogeen is in sociaal-demografische zin. Wanneer we Marx letterlijk nemen, dan bepaalt het maatschappelijk zijn het bewustzijn; derhalve zou Groen Links ook homogeen moeten zijn in opvattingen. Dat blijkt echter slechts ten dele het geval.

Over onderwerpen als basisinkomen, NAVO, de rol van de overheid, minima en euthanasie liepen de meningen wel uiteen, zij het iets minder dan verwacht. Over deze onderwerpen is immers tussen en binnen de partijen van Groen Links al de nodige discussie gevoerd, dus viel te verwachten dat ook de congresgangers hier verschillend over zouden

denken.

Een krappe meerderheid van de respondenten (51%) stemde in met de uitspraak 'Belangrijke grote bedrijven moeten in handen van de overheid komen' - zij het vaak met kanttekeningen, bijvoorbeeld 'alleen indien gedemocratiseerd' (zie tabel 4). De meerderheid is het grootst bij de PSP-leden (78%) en kleiner bij CPN-leden (64%). De VGL- en EVP-leden waren hierover sterk verdeeld, terwijl PPR-leden in meerderheid tegen bleken.

Tabel 4. Nationalisatie grote bedrijven

	VGL	CPN	EVP	PPR	PSP	Totaal
Sterk voor	13	23	10	4	26	15
Voor	31	41	15	24	52	36
Geen mening	15	15	35	17	9	15
Tegen	39	20	35	49	12	31
Sterk tegen	2	0	5	6	1	3
Totaal	100%	99%	100%	100%	100%	100%

N=468

Minder verschil van mening bestaat over de vraag of minima ook offers moeten brengen voor bescherming van het milieu (tabel 5). In de verkiezingsstrijd van 1989 had Roel van Duijn zich als lijsttrekker van De Groenen hiervoor uitgesproken, terwijl in 1990 Peter Lankhorst de discussie hierover binnen Groen Links had aangezwengeld. Hun mening kreeg weinig steun van dit congres: 20% van de geënquêteerden stemde met die uitspraak in, ruim 70% wees hem af. Zoals verwacht kwam de meeste instemming vanuit PPR en EVP (31% resp. 45%) en de minste van de CPN-leden (4%).

Tabel 5. Offers voor milieu

	VGL	CPN	EVP	PPR	PSP	Totaal
Sterk voor	3	0	5	1	1	1
Voor	20	4	40	31	14	19
Geen mening	12	6	0	7	6	7
Tegen	55	48	50	45	53	50
Sterk tegen	10	43	5	17	27	23
Totaal	100%	101%	100%	101%	101%	100%

N=471

Ook over de NAVO dacht men enigszins verschillend (zie tabel 6). Ruim driekwart van de ondervraagden vond dat Nederland de verdragsorganisatie zou moeten verlaten. Zoals verwacht was dit aandeel bij de

PSP-ers nog groter en bij CPN-, PPR- en VGL-leden iets kleiner.

Tabel 6. Uittreden van Nederland uit de NAVO

	VGL	CPN	EVP	PPR	PSP	totaal
Sterk voor	32	34	25	22	56	37
Voor	36	45	55	49	35	42
Geen mening	19	11	15	15	6	13
Tegen	13	10	5	13	5	10
Sterk tegen	0	0	0	1	0	0
Totaal	100%	100%	100%	100%	102%	100%

N=474

Verrassender lijkt de overeenstemming over basisinkomen (zie tabel 7). De sterke instemming van PPR- en EVP-zijde kwam niet onverwacht; wel de steun van de PSP-leden en VGL-leden. Zelfs 38% van de Communisten bleek voor een basisinkomen. In totaal stemt 72% van de respondenten in met de uitspraak 'Binnen de komende tien jaar moet een basisinkomen ingevoerd worden'.

Tabel 7. Invoering basisinkomen

	VGL	CPN	EVP	PPR	PSP	Totaal
Sterk voor	25	12	25	45	21	27
Voor	52	27	60	46	50	44
Geen mening	9	19	10	7	11	11
Tegen	12	32	5	1	4	4
Sterk tegen	3	11	0	1	4	4
Totaal	101%	101%	100%	100%	101%	99%

N=470

De uitspraak 'Een arts mag altijd euthanasie uitvoeren als een patiënt daartoe te kennen geeft' lokte eveneens weinig weerstand uit, behalve zoals verwacht, bij de EVP-leden (zie tabel 8). Van die groep stemde slechts 40% met de uitspraak in, van de andere bloedgroepen meer dan 70% - bij de PPR nog iets meer dan bij de VGL, maar iets minder dan bij de CPN- en PSP-leden.

Tabel 8. Toestaan euthanasie

	VGL	CPN	EVP	PPR	PSP	Totaal
Sterk voor	29	26	15	15	28	23
Voor	43	51	25	61	60	53
Geen mening	8	9	15	10	7	9
Tegen	19	15	30	12	6	14
Sterk tegen	2	0	15	3	0	2
Totaal	101%	101%	100%	100%	101%	101%

N=467

Tenslotte werd de congresgangers gevraagd welk politiek probleem zij het belangrijkste vonden: milieu, werkloosheid, armoede in de derde wereld, democratisering of iets anders. Milieu kwam meestal op de eerste plaats, behalve bij de EVP-leden. Vooral PPR- en VGL-leden (72% respectievelijk 65%) zetten milieu bovenaan, maar toch ook nog 47% van de CPN-leden en 53% van de Pacifistisch-Socialisten. De EVP-leden achtten de armoede in de Derde Wereld vaker het belangrijkste probleem (47%). Werkloosheid werd het meest genoemd door CPN-leden (27%), evenals democratisering (17%). Niettemin achtte 60% van de Communisten milieu belangrijker dan werkloosheid, terwijl 27% die volgorde omkeerde. PPR-leden plaatsten echter in veel grotere getale milieu boven werkloosheid (85%) en zeer zelden andersom (8%).

Binnen Groen Links vinden we dus wel degelijk ideologische verschillen, met name tussen aan de ene kant CPN-leden en aan de andere kant PPR en EVP-leden; PSP en VGL staan doorgaans tussen beide in.

sociale bewegingen

Met betrekking tot het actieve lidmaatschap van sociale bewegingen kunnen we een soortgelijk beeld schetsen. Zo was 29% van de CPN-aanwezigen op het congres actief in de vakbeweging, ongeveer twee keer zoveel als de leden van de overige groeperingen. Opvallend is hierbij dat meer leden van de PPR actief in de vakbond waren dan leden van de PSP, een verschijnsel dat zich herhaalt bij het lidmaatschap van ondernemingsraden.

De ondervraagde leden van PPR en PSP waren in min of meer gelijke proportie actief in de milieu- en vredesbeweging, waarbij de Radicaal-koplopers waren bij de eerste en de Pacifisten bij de laatste. Ook de EVP-ers toonden zich op beide terreinen actief. De CPN bevond zich in de achterhoede, vooral op het terrein van het milieu. Bij de vrouwen-

beweging ontliepen de leden van CPN, PPR en PSP elkaar niet zoveel. De EVP-leden schitterden hier door afwezigheid. De leden van de VGL bevonden zich vrijwel constant in de middenmoot. Eén van de uitzonderingen hierop is de vredesbeweging, waarin slechts 6% van de ondervraagde VGL-leden actief was. Over het geheel genomen was 56% van de congresgangers actief in een vakorganisatie, een actiegroep of een sociale beweging; 23% was zelfs actief in twee of meer bewegingen. De milieu- en de vredesbeweging waren het meest populair, op de voet gevolgd door de vakbeweging. De vrouwenbeweging moest met minder genoegen nemen (13%), hetgeen voor de hand ligt gezien het feit dat hierin vrijwel uitsluitend vrouwen participeren - slechts een derde van de respondenten. Van de ondervraagde vrouwen bleek overigens 38% actief in de vrouwenbeweging.

de plaats op het politieke spectrum

Zoals te verwachten viel plaatsten congresleden van Groen Links zich links op een links-rechtsschaal: meer dan 90% beschouwde zichzelf als links, zo niet zeer links. Toch ziet men ook hier verschillen tussen de bloedgroepen: meer dan de helft van de CPNers plaatste zichzelf in de uiterst linkse hoek (0 of 1 op een schaal van 0 tot 10) terwijl maar iets meer dan een kwart van de PPR-leden dat deed. Gemiddeld plaatsten CPN-ers zich het meest links, gevolgd door PSP-ers, VGL-ers, PPR-leden en EVP-ers (zie tabel 9). Ter vergelijking: Groen Linkers plaatsten de PvdA niet ver van het midden, op 4,6 (op een schaal van 0 tot 10). Groen Links zelf werd ver naar links geplaatst, tussen 1 en 2. Merkwaardig zijn de verschillen in perceptie tussen de bloedgroepen hier: terwijl de CPN-ers en in mindere mate PSP-ers Groen Links een positie toekenden rechts van hun eigen voorkeur, gaven PPR- en EVP-leden, in mindere mate ook VGL-leden Groen Links een positie links van hun eigen voorkeur. Deze afwijkingen tussen eigen plaatsbepaling en die van Groen Links zijn echter niet erg groot.

Tabel 9. Plaatsing op de links-rechts schaal (gemiddelden)

0 = meest links10 = meest rechts

Plaatsbepaling van: Door:	Respondent zelf	Groen Links	Vershil
CPN	1,6	2,0	0,4
PSP	1,8	1,9	0,1
VGL	2,1	2,0	0,1
PPR	2,3	1,6	0,7
EVP	2,7	1,8	0,9
GL totaal	2,0	1,8	0,2

De waargenomen verschillen tussen de eigen politieke positie en die van de partij zouden op een gebrek aan invloed kunnen wijzen: misschien menen CPN-ers dat de PPR Groen Links naar rechts trekt, terwijl PPR-leden het omgekeerde vermoeden? Een grote meerderheid van alle groeperingen vond de invloed echter goed verdeeld - zelfs 70% van de feitelijk toch niet ruim bedeelde EVP-leden meende dat! Echter, 26% van de CPN-leden achtte inderdaad PPR-leden overbedeeld; ook volgens 11% van de VGL- en 10% van de PSP-leden hadden de Radicalen teveel invloed binnen Groen Links. Van de PPR-leden achtte 4% de CPN- invloed binnen Groen Links te groot.

waardering voor elkaar en andere partijen

Gevraagd om de verschillende partijen in Nederland een cijfer tussen 0 en 10 te geven - waarbij 0 extreme afkeer en 10 extreme sympathie betekent - kenden respondenten hun eigen moederpartij gemiddeld een 9 toe, maar de andere partijen binnen Groen Links meestal maar een cijfer rond de 7; de EVP kreeg gemiddeld het laagste cijfer, de PSP het hoogste (zie tabel 10).

Tabel 10. Sympathiecijfers voor politieke partijen (gemiddelden)

0 = extreme afkeer

10 = extreme sympathie

Sympathie Voor: Van:	GL	PSP	PPR	CPN	EVP	Gr	PvdA	D66	SAP	SP	VCN
GL	8,8	7,9	7,8	7,3	6,4	5,8	5,7	5,0	4,7	4,1	3,1
VGL	9,0	7,9	7,5	7,1	6,2	6,6	5,3	5,1	5,0	4,5	3,4
PSP	8,6	8,9	7,3	7,0	6,1	5,6	5,6	4,9	4,7	4,3	3,5
PPR	9,1	7,9	9,0	6,6	6,6	5,9	5,8	5,3	4,0	4,2	2,7
CPN	8,5	7,1	6,6	8,9	6,3	4,9	5,8	4,5	4,3	3,4	3,1
EVP	8,9	7,1	8,2	6,0	9,4	6,9	5,9	5,6	3,5	4,3	1,9

Ten aanzien van andere partijen heerste meer overeenstemming binnen Groen Links. Zo gaf elke bloedgroep een 5 aan D66 - zij het VGL- en PPR-leden wat ruimer en CPN-leden wat krapper. De PvdA kreeg van alle een 6, behalve van de VGL-ers. De kleine concurrenten ter linkerzijde moesten het over het algemeen met minder doen; maar hier liepen de sympathiescores van de bloedgroepen soms wat uiteen. Het Verbond van Communisten in Nederland (VCN), in 1985 afgesplitst van de CPN, kreeg van de respondenten globaal een 3, zonder veel onderlinge verschillen. De Socialistische Partij (SP), indirect ook als afsplitsing van de CPN te beschouwen, oogste meer waardering van de respondenten uit andere partijen dan uit de CPN. De Socialistische Arbeiderspartij (SAP), gedeeltelijk afkomstig uit de PSP maar in de eerste plaats een afdeling van de trotskistische Vierde Internationale, ontving nog de meeste sympathie vanuit het PSP-contingent. De Groenen, de kleine groene concurrent van Groen Links, mochten over het algemeen op hogere waardering rekenen; ondanks de strijd om de naam 'groen' en de soms verbeterde persoonlijke woordenwisselingen in de verkiezingscampagne van 1989 dacht Groen Links blijkbaar niet negatief over de partij van Roel van Duijn. De relatief hoge sympathiescore van de VGL-leden voor De Groenen zou kunnen duiden op een sterkere identificatie met 'groen' in die geleerden.

5. Motieven voor een fusie

Van de geënquêteerden op het congres bleek 93% in te stemmen met het besluit tot fusie op korte termijn; 6% had liever langer gewacht en niet veel meer dan 1% wees fusie helemaal af. Als motieven voor fusie werden vooral genoemd: 'samen hebben we meer invloed dan afzonderlijk' (64%) (zie tabel 11), 'een nieuwe partij brengt ook

ideologische vernieuwing met zich mee' (51%); minder vaak: 'zelfstandig zullen de afzonderlijke partijen electoraal niet lang meer overleven' (35%) en 'de ideologische verschillen tussen de partijen zijn nagenoeg verdwenen' (25%). Ook hier vinden we enige verschillen tussen de samenstellende partijen. PPR-leden noemden vaker de grotere gezamenlijke invloed dan CPN-leden en PSP-leden - wellicht een afspiegeling van een meer gouvernementele instelling van de PPR en een meer oppositionele houding van de PSP? De ideologische vernieuwing werd vooral door VGL-leden vaak genoemd. CPN- en EVP- leden vermelden minder vaak dan anderen de vermindering van ideologische verschillen.

Tabel 11. Motieven voor fusie

	VGL	CPN	EVP	PPR	PSP	Totaal
Zelfstandig geen toekomst	27	36	40	35	39	35
Samen meer invloed	65	59	70	76	53	64
Ideologische vernieuwing	61	51	45	47	50	51
Geen onderlinge ideologische verschillen meer	29	16	5	29	31	25

N=481

N.B.: Omdat een respondent meer dan één motief kon noemen, zijn de totalen meer dan 100%.

Anders dan verwacht speelde bij de motivering van de fusie electorale bedreiging dus een geringe rol; geringer in elk geval dan hoop op meer invloed en streven naar ideologische vernieuwing.

In dit onderzoek werd die electorale bedreiging als subjectieve factor (perceptie) beschouwd. Ook als objectieve factor lijkt electorate teruggang echter geen sterke factor bij fusies tussen partijen, volgens een vergelijkend onderzoek van P. Mair.¹⁴ Bij CPN, EVP, PPR en PSP was de laatste tien jaar evenmin een gestage teruggang van stemmental maar veeleer een voortdurende fluctuatie waar te nemen.

Hooggespannen verwachtingen zouden tot teleurstelling en mogelijk mislukken van de fusie kunnen leiden. Daar lijkt voorsnog weinig sprake van (zie tabel 12). Men was over het algemeen niet ontevreden over Groen Links, al was er weinig echt enthousiasme. De tevredenheid was het grootst bij PPR-leden en (verrassend) EVP-ers, het kleinst bij de Communisten. Men verwachtte bij de komende verkiezingen winst te zullen behalen - een paar zetels, dacht 66%; drie of meer, schatte 21%.

Indien de nieuwe formatie zou mislukken en electoraal bergaf zou gaan, wenste niettemin 61% ermee door te gaan. Een kleine minderheid zou dan naar de oude partij willen terugkeren - 24% van de PSP-ers, 19% van de CPN-ers, 11% van de EVP-ers en slechts 8% van de PPR-leden- terwijl nog kleinere aantallen een naburige partij zouden opzoeken, zoals de PvdA, D66 of De Groenen.

Tabel 12. Optreden Groen Links

	VGL	CPN	EVP	PPR	PSP	Totaal
Zeer geslaagd	3	0	0	3	1	2
Merendeels geslaagd	45	21	50	45	39	38
Gaat wel	47	58	45	51	47	51
Vrij gebrekkig	4	21	5	1	12	9
Zeer gebrekkig	1	0	0	0	1	0
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%

N=475

Conclusie

Het eerste congres van Groen Links werd in de pers als een succes gezien. De besluitvaardigheid was in elk geval groot: men koos een nieuw bestuur, stelde een kandidatenlijst voor de Eerste Kamer samen, nam statuten aan en discussieerde ook nog over milieu en economie. De enquête, die door 63% van de (ingeschreven) congresgangers werd ingevuld, levert een beeld op van een vrij homogeen gezelschap, dat grotendeels behoort tot de nieuwe middenklasse van hoog opgeleide ambtenaren en beambten in de dienstverlenende of educatieve sector, vaak (semi-)overheid; voor een groot deel dertigers en veertigers, afkomstig uit de Randstad, zonder banden met een kerkgenootschap.

Ideologisch is het gezelschap iets minder homogeen. Vooral tussen de CPN-leden aan de ene kant en de leden van Radicale en Evangelische huize aan de andere kant bestaan vaak opvallende verschillen van mening - tenminste over basisinkomen, nationalisatie van bedrijven en offers van de minima voor het milieu. De Communisten zien zichzelf als linkser dan EVP- en PPR-leden. Leden van VGL en PSP staan vaak tussen beide polen in. Dat beeld zien we ook bij de rapportcijfers die men elkaar toekent. Onvoldoendes worden daarbij niet uitgedeeld, wel zesjes (van EVP-ers voor CPN en PSP, en omgekeerd). Iets meer eensgezind is men naar buiten toe, in de (geringe) waardering voor linkse splinterpartijen en (iets meer) voor PvdA en D66.

De hypothese dat een fusieproces vlotter verloopt naarmate de

betrokken partijen sociaal en ideologisch homogener zijn, kan dus op grond van deze gegevens niet verworpen maar evenmin bevestigd worden. De hypothese dat een fusieproces veroorzaakt wordt door (de perceptie van) bedreiging vanuit de omgeving, in het bijzonder electoraal verlies, zou echter wel verworpen of tenminste herzien moeten worden met betrekking tot Groen Links. Electorale overwegingen motiveerden slechts een derde van de geënquêteerde Groen Linkers bij hun uitspraak voor fusie. Hoop op meer invloed en op ideologische vernieuwing spraken veel meer congresgangers aan. Uiteraard valt over het fusieproces en het middenkader van Groen Links nog veel meer te zeggen. Dit artikel moet slechts als een eerste verkenning beschouwd worden.

Noten

¹ De resultaten van het Middenkaderproject zijn gepubliceerd in: I. Lipschits, L.P. Middel, W.H. van Schuur, 'Het middenkader van de Partij van de Arbeid', in: *Jaarboek 1978 Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen*. Groningen, 1979, 95-123; *idem*, 'Het middenkader van de VVD', in: *Jaarboek 1979 DNPP*. Groningen, 1980, 58-80; *idem*, 'Het middenkader van D'66', in: *Jaarboek 1979 DNPP*, 81-102; en tenslotte *idem*, 'Het middenkader van het CDA', in: *Jaarboek 1980 DNPP*. Groningen, 1981, 39-60. Een vergelijkend overzicht verscheen van de hand van B.P. Middel, W.H. van Schuur, 'Dutch Party Delegates: Background Characteristics, Attitudes towards the European Community and towards Dutch Politics of Delegates from CDA, D'66, PvdA and VVD', in: *Acta Politica*, 16 (1981), 241-263; ook verschenen in *Jaarboek 1980 DNPP*, 61-86. Zie voorts H. van Schuur, Structure in political beliefs. *A New Model for Stochastic Unfolding with Application to European Party Activists*, Amsterdam, 1984.

Voor het overige staat dit soort onderzoek nog in de kinderschoenen. De PSP heeft in 1984 een enquête gehouden onder haar congresafgevaardigden. De resultaten hiervan zijn gepubliceerd in *SVS-Bulletin: mededelingenblad van de SVS/PSP*, maart 1984, no. 94. Hiervan is een samenvatting verschenen: L. Platvoet, 'PSP-kongresgangers door-gezicht', in: *Socialistisch perspectief*, 7 (1985), 1 (maart), 29-37. De CPN-congressen van de periode 1950-1985 zijn onderzocht door G. Voerman, 'Een anatomische les: de congressen van de CPN ontleed', in: *Tijdschrift voor sociale geschiedenis*, 16 (1990), 2 (mei), 182-199.

² Zie voor de Vrijheidsbond: G. Voerman, 'Liberalen op een tweesprong: Liberale Unie, Vrijzinnig-Democratische Bond en Bond van Vrije Liberalen aan het begin van deze eeuw', in: *Jaarboek 1988*

Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen. Groningen, 1989, 102-130; en voor de PvdA H.M. Ruitenbeek, *Het ontstaan van de Partij van de Arbeid*. Amsterdam, 1955. Over de samensmelting van ARP, KVP en CHU wordt een proefschrift voorbereid door H.M. ten Napel (Rijksuniversiteit Leiden); over dit onderwerp verscheen van zijn hand onder meer 'Principiële verwantschap gaf doorslag in CDA-fusieproces', in: *Namens*, 5 (1990), 4 Ouli, 30-35.

³ Bijvoorbeeld: E.E. Können, *Ziekenhuissamenwerking, fusie en regionalisatie*, Amsterdam: 1984; J. Caris, R. Clarijs en G. Nierman, *Fuseren in non-profit organisaties*, Nijmegen: 1986; M. Mulder, *Fusies: de sociaal-organisatorische benadering van fusies en andere samenvoegingen*, Leiden: 1976.

⁴ Zie voor de organisatorische voorgeschiedenis G. Voerman, 'Van klein links naar Groen Links: hoe CPN, PSP en PPR van kleur verschoten', in: *Namens*, 5 (1990), 2 (mrt.), 34-39; en voor de ideologische toenadering M. Brinkman, B. Freriks en G. Voerman, 'Klein links en de nieuwe sociale bewegingen', in: *Jaarboek 1989 Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen*. Groningen, 1990, 163-188.

⁵ H. Schoen, 'De Linkse Doorbraak en Groen Links: roependen in de oase', in: *Radikale Notities*, 1989, nr.2, 13.

⁶ Zie voor de details het hoofdstuk 'Groen Links' in P. Lucardie en G. Voerman, 'Kroniek 1989. Overzicht van de partijpolitieke gebeurtenissen van het jaar 1989', in: *Jaarboek 1989 DNPP*, 15-59; en in P. Lucardie, M. Nieboer en I. Noomen, 'Kroniek 1990. Overzicht van de partijpolitieke gebeurtenissen van het jaar 1990', in dit Jaarboek.

7.

⁷ 5 à 8% van de leden van de betrokken partijen gaf te kennen niet als lid van de Vereniging Groen Links te willen worden beschouwd. Zie de Congreskrant Groen Links, no. 2, 4.

⁸ Volgens opgave van *de Volkskrant* d.d. 26 november 1990; bevestigd door het Groen Links secretariaat d.d. 16 januari 1991.

⁹ De percentages vrouwelijke afgevaardigden waren: D66: 25,7%; PvdA: 20,2%; VVD: 17,0%; CDA: 12,2%.

¹⁰ Op het partijcongres van de PSP in november 1984 was 30% vrouw; op het congres van de CPN in 1986 bedroeg dit percentage 30,5%.

¹¹ Van het PvdA-middenkader had in 1978 26% een HBO-opleiding gevolgd en 32% een academische opleiding; voor het middenkader van het CDA bedroegen deze percentages in 1979 20% resp. 40%.

¹² Zie A.P.M. Lucardie, 'Het probleem van de nieuwe middenklasse in de marxistische ideologie' in: *Sociologische Gids*, 29 (1982), 2, 129-146; en A.P.M. Lucardie, *The New Left in The Netherlands (1960-1977)*, Kingston, 1980.

¹³ Zie G. Voerman, 'Een anatomische les: de congressen van de CPN ontleed', *Tijdschrift voor sociale geschiedenis*, 16 (1990), 2 (mei), 182-199.

¹⁴ P. Mair, 'The Electoral Payoffs of Fission and Fusion' *British Journal of Political Science*, 20 (1990):1, blz. 131-142.